

تلفیق نقطه، خط و رنگ برای شناخت هستی

مینو آیت‌اللهی

اشاره

در سال گذشته ضمیمه‌ی کتاب «راهنمای درس هنر در پایه‌ی دوم» با هدف هم‌سوسازی برنامه‌ی درسی هنر با برنامه‌ی درسی ملی به رشته‌ی تحریر در آمد. این راهنما در سال جاری در پایه‌ی سوم ابتدایی بر مبنای انطباق برنامه‌ی درسی هنر با برنامه‌ی درسی ملی به‌عنوان سند تحول آموزش و پرورش در دستور کار گروه فرهنگ و هنر قرار گرفت. اما باید دید محورها

و کلیات در نقشه‌ی راه درس هنر چیست؟

از این رو برای توضیح بیشتر این هم‌سوسازی، خانم مینو آیت‌اللهی، کارشناس مسئول گروه هنر دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه‌ی نظری، نتیجه‌ی ماه‌ها بحث و بررسی گروه درسی هنر را در راستای تأمین نظر برنامه‌ی درسی ملی منعکس کرده که در این مقاله به آن پرداخته شده است.

پنج عنصر محوری

محورهای اعلام شده برای انجام این تطبیق با توجه به عناصر عقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق برای پایه‌ی سوم عبارت‌اند از:

تفکر و تعقل: تخیل، حل مسئله، تفکر خلاق، پرسشگری، کاوشگری و هدایت مشاهده؛

علم: کشف جهان به‌عنوان فعل خداوند، فرهنگ و هویت؛ ایمان و باور: ارزشمندی مخلوقات، ارزشمندی خانواده،

وطن‌دوستی، ارزشمندی علم و علم‌جویی؛ کار و عمل و مجاهدت: مشارکت، همکاری، یادگیری مستمر، مطالعه و پژوهش؛

اخلاق و آداب: مسئولیت‌پذیری، نظم، حسن خلق، قانون‌مداری.

گروه فرهنگ و هنر دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی با توجه به محورهای مذکور و اولویت‌های برنامه‌ی درسی هنر در پایه‌ی سوم دوره‌ی ابتدایی، اقدام به تهیه‌ی ضمیمه‌ی

کتاب راهنمای درس هنر پایه‌ی سوم ابتدایی کرد. کتاب مذکور در دو بخش تهیه و تنظیم شده است. بخش اول به تبیین کلیات برنامه‌ی انطباق اختصاص دارد. بخش دوم نیز شامل ۱۲ فعالیت هنری است که به‌صورت تلفیقی طراحی شده‌اند. هر یک از این فعالیت‌ها با توجه به شرایط و امکانات کلاس، می‌تواند در جلسات متعدد اجرا شود.

بخش اول: کلیات برنامه‌ی انطباق درس هنر پایه‌ی سوم با برنامه‌ی درسی ملی

در این بخش به‌طور خلاصه، شما آموزگاران عزیز با چگونگی انطباق برنامه‌ی درسی هنر پایه‌ی سوم با برنامه‌ی درسی ملی آشنا خواهید شد. محورهای تبیین فرایند انطباق با توجه به عناصر مختلف برنامه‌ی درسی (رویکرد، اهداف، محتوا و روش‌های سازمان‌دهی آن، روش‌های یاددهی- یادگیری، روش‌های ارزش‌یابی و...) است.

رویکرد:

رویکرد یا همان جهت‌گیری کلی برنامه‌ی درسی ملی، شکوفایی، تقویت و توسعه‌ی فطرت الهی (نظیر خداپرستی، زیبایی‌دوستی، خلاقیت و...) است (برنامه‌ی درسی ملی: ۳۱). این رویکرد با نگاهی جامع به انسان، زمینه‌ساز رشد متعادل او در چهار عرصه‌ی ارتباط با خدا، خود، خلق و خلقت است.

رویکرد برنامه‌ی درسی هنر یا همان تربیت هنری نیز در صدد شکوفایی فطرت دانش‌آموزان از راه ایجاد محیطی آزاد برای تقویت حواس، تخیل، خلاقیت، ظرفیت‌های نهفته‌ی هوش و تفکر و افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیباشناختی پدیده‌های مختلف است.

در برنامه‌ی درسی جدید، بخش ارتباط با طبیعت به‌عنوان بخشی از ارتباط با خلقت به شما معلمان عزیز ارائه شده است. هم‌چنین از طریق ارتباط با پدیده‌های مختلف طبیعت، علاوه بر شناخت عناصر آن (همچون نقطه، خط، شکل، رنگ، بافت و...) و شناخت زیبایی‌های آفرینش و خلقت به کمک نمونه‌هایی از نظم، هماهنگی، تناسب و زیبایی به‌عنوان آثار خلقت پروردگار، همواره بر شناخت ذات حضرت باری تأکید کرده‌ایم.

محورهای انطباق برنامه‌ی درسی هنر با برنامه‌ی

درسی ملی

با توجه به ماهیت درس هنر و اولویت‌های مطرح شده در این درس، محورهای زیر برای تطبیق درس هنر در پایه‌ی سوم با برنامه‌ی درسی ملی مد نظر قرار گرفته‌اند:

- تخیل، تفکر نقاد و تفکر خلاق؛ • پرسشگری؛
- کاوشگری؛ • هدایت مشاهدات؛
- ارزشمندی مخلوقات؛ • ارزشمندی خانواده؛
- وطن‌دوستی؛ • کشف جهان به‌عنوان فعل خداوند؛
- فرهنگ و هویت؛ • یادگیری مستمر؛
- مطالعه و پژوهش؛ • مسئولیت‌پذیری، نظم و حسن خلق؛
- مشارکت و همکاری.

اهداف

اهداف برنامه‌ی درسی هنر در پایه‌ی سوم با توجه به محورهای بالا شکل گرفته‌اند. این اهداف بر اساس آنچه در پایان هر فعالیت هنری از دانش‌آموز انتظار می‌رود، نوشته شده و اهم آن‌ها به شرح زیرند:

از دانش‌آموز انتظار می‌رود:

- طبیعت را به‌عنوان بخشی از خلقت پروردگار دوست داشته باشد.
- بر اساس مشاهده‌های خود قضاوت کند.
- به کاوشگری در محیط پیرامون خود علاقه داشته باشد.
- از میراث فرهنگی - هنری منطقه‌ی خود آگاهی داشته باشد.

- ابزار و وسایل مختلف نقاشی و کاردستی را بشناسد.
- تفاوت‌های ابزار و وسایل مختلف نقاشی و کاردستی را برای بیان افکار و احساسات بشناسد.
- در کاربرد ابزار و وسایل مختلف نقاشی و کاردستی مهارت داشته باشد.
- در انجام فعالیت‌های هنری گروهی مسئولیت‌پذیر باشد.
- توانایی توصیف احساس‌های خود را داشته باشد.
- توانایی خلق یک اثر هنری را داشته باشد.
- به افکار و عقاید دیگران احترام بگذارد.
- به فرهنگ و آداب و رسوم محلی احترام بگذارد.
- هویت اسلامی - ایرانی خود را درک کند...

اصول تطبیق هنر پایه‌ی سوم با راهنمای برنامه‌ی درسی ملی

۱. اولویت صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک: این صلاحیت‌ها همان اهداف کلی هستند که در قالب پنج عنصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق مبنای سازمان‌دهی برنامه‌ی درسی هنر قرار گرفته‌اند.

۲. ارتباط چندوجهی: علاوه بر پنج عنصر مطرح‌شده، چگونگی ارتباط این عناصر با عرصه‌های خود، خدا، خلق و خلقت، از دیگر اصول تهیه‌ی اهداف و محتوا و چگونگی سازمان‌دهی محتواست.

۳. تقویت هویت ملی: با توجه به اینکه درس هنر به‌عنوان یک حوزه‌ی یادگیری در برنامه‌ی درسی ملی با عنوان «حوزه‌ی فرهنگ و هنر» مطرح شده است، این درس تلاش می‌کند زمینه‌های باروری و ارتقای هویت ملی را که آمیخته‌ای از فرهنگ، هنر، ارزش‌ها و باورهای ایرانی - اسلامی است، فراهم آورد.

۴. توجه به تفاوت‌ها: از آن‌جا که جامعه‌ی ما دارای تنوع قومی و فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی و مذهبی متفاوتی است که در بستر این تنوع، تفاوت‌های اجتماعی و فردی مختلفی شکل می‌گیرد، لازم است برنامه‌ی درسی هنر از انعطاف‌پذیری لازم برخوردار باشد.

۵. تنوع و تعدد منابع، روش‌ها و فرصت‌های یادگیری: توجه به نیازها، استعدادهای، ظرفیت‌ها، قابلیت‌های تفکر و سبک‌های متفاوت شناختی فراگیران، لزوم ایجاد تنوع فرصت‌های یادگیری را در برنامه‌ی درسی هنر می‌طلبد. با استفاده از روش‌های یاددهی - یادگیری مختلف و مواد و منابع آموزشی متفاوت است که هر یک از دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به ویژگی‌های فردی و روان‌شناختی خود به یادگیری بپردازند.

۶. نقش محوری مربی: مربی هنر در نقش راهبر و هدایتگر آموزشی، جایگاهی اساسی در راهنمایی و ترغیب فراگیران در فرایند یاددهی - یادگیری و غنی‌سازی محیط‌های یادگیری دارد.

۷. علاقه: فرصت‌های یادگیری و فعالیت‌های هنری

به گونه‌ای طراحی شده‌اند که فراگیران بتوانند به شناخت، توسعه و خلق علایق خود دست یابند و به عبارت دیگر، فرایند خلق یک اثر هنری در تصمیم‌گیری برای حال و آینده به آن‌ها کمک کند.

۸. درهم‌تنیدگی و درونی‌سازی.

اصول یاددهی - یادگیری

- در فرایند یاددهی- یادگیری، به یادگیری فعالیت‌های هنری حول محور ارتباط انسان با خود، خدا، خلق و خلقت توجه شده است.
- روش‌های یاددهی - یادگیری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که زمینه‌ی خود راهبری در یادگیری، یادگیری هم یارانه و توانایی خودارزش‌یابی فردی و گروهی را فراهم می‌سازند.
- فرایند یادگیری زمینه‌ی تحقق اهداف را در عناصر تفکر، ایمان، اخلاق، علم و عمل فراهم می‌آورد.
- فرایند یاددهی - یادگیری، فعالیت مشارکتی و گروهی را برای فراگیران امکان‌پذیر می‌سازد.
- معلم باید آفریننده‌ی راهبردهای یاددهی- یادگیری باشد.
- استفاده از راهبردهای گوناگون یاددهی- یادگیری، زمینه‌های رشد جسمی، عاطفی، عقلی، اخلاقی، معنوی و اجتماعی را در فراگیر فراهم می‌سازد.

• راهبردهای یاددهی- یادگیری تنها به کلاس درس و مدرسه محدود نمی‌شوند و در مکان‌های دیگر، همچون کارگاه‌ها، محیط‌های طبیعی، موزه‌ها و پارک‌ها می‌توانند تحقق یابند.

روش‌های یاددهی - یادگیری

روش‌های یاددهی - یادگیری مورد نظر برای طراحی فرصت‌ها و اجرای فعالیت‌های یادگیری متناسب با نوع فعالیت هنری، می‌توانند تلفیقی از روش‌های مندرج در کتاب راهنمای درس هنر یا فعالیت‌های هنری جدید باشند. هر فعالیت هنری را که متناسب با امکانات کلاس و با توجه به رویکرد، اصول جامعیت محتوا، انعطاف‌پذیری و تلفیق رشته‌های هنری انتخاب شود، می‌توان در کلاس اجرا کرد. این روش به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد تا در یک محیط آزاد و به‌صورت فردی یا گروهی به‌طور فعال به طرح و اجرای ایده‌های هنری خود بپردازند.

با توجه به اصول مطرح شده، در پایه‌ی سوم، روش‌های یاددهی و یادگیری درس هنر منطبق با برنامه‌ی درسی ملی عبارت‌اند از:

- روش توضیحی: با استفاده از این روش، می‌توانید دانش‌آموزان را با ابزار و مواد مورد استفاده، چگونگی کار با آن‌ها، چگونگی نگهداری آن‌ها و شفاف‌سازی نکات مبهم و مشکل‌آفرین در فرایند خلق یک اثر هنری آشنا کنید.
- روش پرسش و پاسخ: از این روش برای ایجاد انگیزه، پرورش ایده، روشن شدن موضوع و روش کار در

رشته‌های هنری استفاده کنید.

- روش نمایشی: با استفاده از این روش، می‌توانید فرایند یک فعالیت هنری را به دانش‌آموزان نشان دهید.

- روش ایفای نقش: در این روش، می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید خود را به جای یک شخصیت فرضی قرار دهند و به تقلید حرکات، صدا، عواطف و شخصیت وی بپردازند. از این روش می‌توانید در برنامه‌های قصه، نمایش، و تربیت شنوایی استفاده کنید.

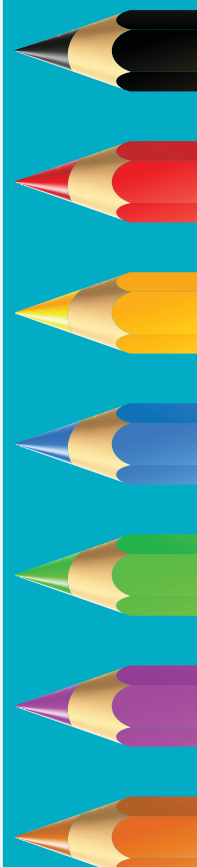
- روش واحد کار (پروژه): روش واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات و یافتن پاسخ پیرامون دسته‌ای از مفاهیم است. در جریان انجام واحد کار، شما می‌توانید کلاس را از شکل کسب‌کننده و تصنعی معمول خارج کنید و به کمک دانش‌آموزان، با استفاده از فعالیت‌های کارگاهی و بحث‌های گروهی، هدف آموزشی مورد نظر را تحقق بخشید.
- گردش علمی: شما می‌توانید با ترتیب دادن بازدیدها و فعالیت‌های تجربی خارج از کلاس درس و مدرسه، حس کنجکاوی و میل به اکتشاف را در دانش‌آموزان برانگیزید و به آن‌ها فرصت دهید تا به این انگیزه‌ها پاسخ مساعد دهند.

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

منظور از ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری، سنجش عملکرد و کوشش‌های هنری دانش‌آموزان و مقایسه‌ی نتایج حاصل با انتظارات آموزشی و پرورشی این درس است؛ تا دریابیم که «فعالیت‌های آموزشی (یاددهی) معلم و فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان تا چه اندازه به نتایج مورد انتظار انجامیده‌اند؟»

اصول ارزش‌یابی از درس هنر منطبق با برنامه‌ی درسی ملی عبارت‌اند از:

۱. ارزش‌یابی از فعالیت‌های هنری فراگیرندگان به‌طور تکوینی و در جریان فعالیت‌ها انجام می‌شود.
۲. پیشرفت هر فراگیرنده نسبت به فعالیت‌های خود او و با توجه به اصل تفاوت‌های فردی سنجیده می‌شود.
۳. به نوع ابزار و وسایل و موادی که هر دانش‌آموز استفاده می‌کند، توجه می‌شود، زیرا نوع و کیفیت آن‌ها در روند فعالیت و محصول نهایی مؤثر است.
۴. رشد توانایی‌های هنری بر مبنای استعدادها و تمایلات فردی فراگیرندگان مورد توجه قرار می‌گیرد.
۵. در ارزش‌یابی، هم به فرایند فعالیت و هم به محصول نهایی طوری توجه می‌شود که فراگیرندگان به استمرار بخشیدن به کارها و فعالیت‌های هنری خود تشویق شوند.
۶. ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری، فرایندی پویاست که با مشارکت معلم، فراگیرنده (خودارزش‌یابی) و سایر هم‌کلاسی‌های او (دیگر ارزش‌یابی) صورت می‌پذیرد.

فرهنگی - هنری ایران تأکید کنید.

۵. در استفاده از این فعالیت‌ها، همچون فعالیت‌های مندرج در کتاب راهنمای درس هنر، لازم است اصول برنامه‌ی درسی هنر، همچون انعطاف‌پذیری، خلاقیت، یادگیری مشارکتی و دیگر اصول این برنامه‌ی درسی را مد نظر قرار دهید. برای مثال، چنانچه رفتن به طبیعت به هر دلیلی مقدور نیست، از مواد کمک‌آموزشی همچون عکس و فیلم برای نشان دادن عناصر و پدیده‌های طبیعی استفاده کنید.

۶. از آن‌جا که امکان ارائه‌ی فعالیت‌های تلفیقی در یک جلسه‌ی درس هنر وجود ندارد، لازم است فعالیت‌های مذکور در دو یا سه جلسه انجام و تکمیل شوند.

۷. در ابتدای هر فعالیت هنری، اهدافی ذکر شده‌اند که انتظار دارید، در پایان آن فعالیت در قالب رفتارهایی از دانش‌آموز بروز کند. این اهداف می‌تواند ملاک خوبی برای ارزش‌یابی درک هنری و همچنین خلاقیت هنری دانش‌آموزان باشد.

۸. تدریس با توجه به «روش کار» صورت می‌گیرد. در این قسمت، ترتیب ارائه‌ی فعالیت‌های هنری بر اساس روش تدریس هنر که همان ایجاد انگیزه یا طرح موضوع، تعیین فعالیت یا پرورش ایده‌ی هنری، انجام دادن فعالیت یا تولید محصول هنری و بالآخره ارائه‌ی محصول یا تولید هنری و انجام ارزش‌یابی پیشنهاد شده است.

تدریس با توجه به همه‌ی اجزای بسته‌ی آموزشی صورت می‌گیرد. از آن‌جا که برنامه‌ی درسی جدید در قالب بسته‌ی آموزشی ارائه خواهد شد، شما معلم عزیز می‌توانید علاوه بر استفاده از کتاب راهنمای معلم، از دیگر اجزای بسته، همچون تصاویر و فیلم‌های آموزشی برای گسترش و تعمیق یادگیری استفاده کنید.

۷. در ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری بر ویژگی‌های مثبت و برجسته‌ی هنری فراگیرندگان توجه و بر آن‌ها تأکید می‌شود.

۸. تمام فعالیت‌های هنری فراگیرندگان، جذاب و با ارزش‌اند. بنابراین، معلم و مربی هر دو باید از قضاوت‌هایی که باعث یأس و ناامیدی و از میان رفتن انگیزه‌ی فعالیت هنری می‌شود، خودداری کنند.

۹. ارزش‌یابی از فعالیت‌های هنری فراگیرنده به صورت کیفی (توصیفی) انجام می‌شود. بنابراین از دادن نمره به فعالیت‌ها و محصولات هنری خودداری فرمایید.

۱۰. دانش‌آموزان به دو شکل فرایندی و پایانی با توجه به سطوح زیر ارزش‌یابی می‌شوند.

سطح ۱: حساسیت و توجه (برای مثال: حساسیت و توجه به رنگ‌ها و مصادیق آن‌ها در طبیعت و محیط پیرامون)؛

سطح ۲: شناخت (برای مثال، شناخت رنگ‌های اصلی و ترکیب آن‌ها در آثار گوناگون خلقت)؛

سطح ۳: ایده گرفتن (برای مثال، ایده گرفتن از رنگ‌های اصلی و طیف آن‌ها در آثار هنری خود)؛

سطح ۴: رعایت جنبه‌های زیبایی‌شناختی (برای مثال جنبه‌های زیبایشناختی رنگ‌ها در تولید محصولات هنری).

بخش دوم: نمونه فعالیت‌های تلفیقی رشته‌های مختلف هنری بر اساس چارچوب مطرح شده در بخش اول

این بخش به نمونه فعالیت‌های مختلف هنری که به شکل تلفیقی طراحی شده‌اند، اختصاص دارد.

برای اجرای بهتر فعالیت‌ها و بهره‌گیری هر چه بیشتر از این کتاب، به شما آموزگاران عزیز توصیه می‌شود:

۱. با توجه به شرایط کلاس خود و به دل‌خواه، از همه یا بعضی از فعالیت‌های پیشنهادی استفاده کنید. شما برای انجام دادن این فعالیت‌های هنری، هیچ اجباری ندارید. بدیهی است کتاب مرجع و مادر، همان کتاب معلم هنر است و شما و دانش‌آموزان می‌توانید از فعالیت‌های مندرج در این ضمیمه به‌عنوان الگوی عملی در طراحی فعالیت‌های هنری تلفیقی استفاده کنید.

۲. از این نمونه فعالیت‌های تلفیقی به دو صورت مکمل فعالیت‌های مطرح‌شده در کتاب راهنمای درس هنر یا فعالیت‌هایی که مستقل از کتاب مذکورند، استفاده کنید.

۳. به یاد داشته باشید که تأکید ویژه‌ی ما بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان از طریق توجه هم‌زمان به رشته‌های مختلف هنری است و نه فقط نقاشی و کاردستی. بنابراین، قصه و قصه‌گویی، اجرای نمایش و تربیت شنوایی به اندازه‌ی نقاشی و کاردستی و شاید بیشتر از آن‌ها اهمیت دارد. چراکه این رشته‌ها محمل خوبی برای توجه به میراث فرهنگی و هنری ایران‌اند.

۴. در انجام فعالیت‌های هنری بر انجام پژوهش و تحقیق فردی و گروهی دانش‌آموزان به‌ویژه در مورد آداب و رسوم و میراث